

МОНГОЛЫН НИЙГМИЙН ФИЛОСОФИЙН СУДАЛГААГ ТОЙМЛОСОН НЬ

Ц.Нямсүрэн¹, доктор (PhD)

М.Отгонбаяр¹, доктор (PhD)

Б.Дагзмаа¹ доктор (PhD)

МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхим

Товч утга: Энэхүү судалгаагаар 1990 оноос хойших Монголын нийгмийн философийн судалгаан дахь зорилго, зорилт, онол, арга зүйн хандлага, судалгааны ерөнхий агуулгыг нэгтгэн харуулахыг зорилоо. Ингэхдээ Монгол дахь нийгмийн философийн онцлог шинжийг тодорхойлох, онол арга зүйн хандлагыг багцлан тоймлох, үндсэн сэдэв, агуулгыг ангилан харуулах зорилт дэвшүүлэв. Судалгааны хүрээг философийн салбарт хийгдсэн, нийгмийн философитой холбоотой, 1990 оноос хойших докторын ажил болон тус талбарт шинжлэх ухааны докторын зэрэг хамгаалсан судлаачдын нэгэн сэдэвт бүтээлээр хязгаарлав. Загвар, аргын тухайд харьцуулсан судалгааны загвараар баримтын шинжилгээний фремвок анализын аргыг ашиглан гүйцэтгэлээ.

Түлхүүр үг: нийгмийн философи, фремвок анализ, нийгмийн философийн агуулга, арга зүй

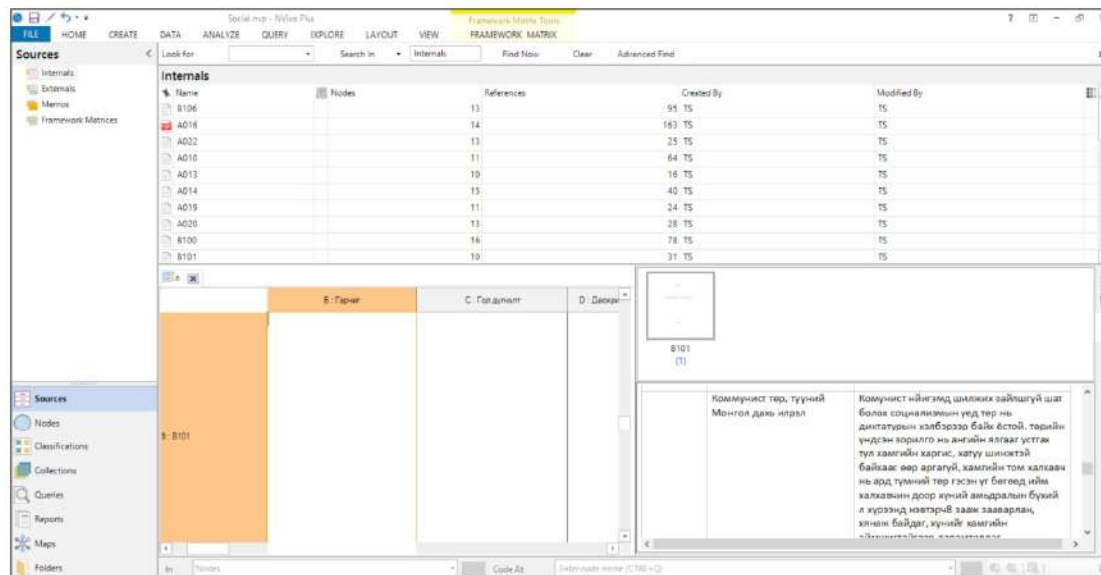
Abstract: In this article, we aimed to summarize and review the goals, objectives, theoretical and methodological trends, and overall contents of researches conducted in the social philosophy field in Mongolia since the 1990s. The scope of our study was limited by doctoral dissertations and monographs referred to the social philosophy in the given periods. The authors applied a comparative study design and used the framework method. Our results indicated that the social philosophy boundaries were somewhat unclear, the method and methodology section of any studies in this field were tricky, and most of the contents of dissertations and monographs was devoted to all disciplines within practical philosophy.

Keywords: social philosophy, framework analysis, contents of social philosophy, methodology

Судалгааны хэрэглэгдэхүүнүүдийг нийгмийн философи, нийгмийн тухай философи, нийгмийн гүн ухаан, монголын нийгэм, монголын нийгмийн хөгжил гэсэн түлхүүр үгсээр шүүж, 1997-2018 оны хооронд бичиж хамгаалсан 7 докторын дипломын ажил, 1997-2017 оны хооронд хэвлүүлсэн нэгэн сэдэвт 13 зохиол илрүүлснээс судалгааны хүрээ, шалгуурт нийцүүлэн 16 бүтээлийн зохих хэсгийг электрон хэлбэрт хөрвүүлэв.

Хэрэглэгдэхүүнийг электрон хэлбэрт хөрвүүлсний дараа өгөгдлийн сангийн бусад хэсэгтэй харьцуулан харах боломжтой байх үүднээс тэдний агуулгыг ангилан кодолж бүлэглэсэн юм. Ингэхдээ зохиогч, бүтээлийн нэр, арга зүй, зорилго, зорилт гэсэн нийтлэг үзүүлэлтээр кодлохоос гадна анализын явцад хоорондоо холбоотой

ойлголт, санаануудыг багцлан зангидах үүднээс Германы философич Д.Хорстерийн тодорхойлсончлон (Horster, 2005) салбар философийн асуудал; тодорхойлон тоочигч социологийн эсрэг хандлага; цаг үеийнхээ оношийг тайлбарлах үйл ажиллагаа; улс төрийн философи; нийгмийн эмгэг зүйн асуудал; философийн онол, нийгмийн практик шинжлэх ухаан хоорондын харилцаа; хувь хүн, нийгэм хоорондын харилцаа

Зураг 1. Хэрэглэгдэхүүнийг хөрвүүлсний дараах байдал

гэсэн үндсэн долоон категорийг дедуктив маягаар урьдчилан тодорхойлж аналитик фремвокоо боловсрууллаа.

Хүснэгт 1. Үүсгэсэн зангилаа сэдэв, түүний товч тодорхойлолт

Зангилаа сэдэв	Тодорхойлолт
Хувь хүн, нийгэм хоорондын харилцаа	Нийгэм, хүн хоорондын харилцаа, үүнээс үүдэх асуудлыг хэлэлцсэн байх
Философи, нийгмийн тодорхой шинжлэх ухаан хоорондын харилцаа	Философийн онолын асуулт, таамаглалын хариуг нийгмийн шинжлэх ухааны судалгаагаар дамжуулж хайх, судлах
Улс төрийн философи	Зүй ёс, тэгш байдал, улс төрийн институт, хууль ёсны шинж гэх мэтийн талаар түлхүү хэлэлцсэн байх
Техно иргэншлийн асуудал	Техник, технологийн дэвшилтэй холбоотойгоор нийгмийн асуудал, нийгмийн харилцааг авч үзсэн байх
Салбар философийн асуудал	Эдийн засаг, соёл, түүх, заншил, ёс зүй, шашин, боловсрол, гэр бүл, хувь хүн, оюун санааны амьдрал, хүний хөгжил, нийгмийн хөгжлийн зүй тогтол гэх мэт салбар философийн талбарт хамаарах сэдвийг хэлэлцсэн байх
Оношилж тайлбарлах үйл ажиллагаа	Цаг үедээ онош тавьж, тайлбарласан агуулгатай байх
Нийгмийн эмгэг зүй	Буруу хөгжил, эмх замбараагүй байдал буюу “нийгмийн эмгэг судлал” гэж үзэж болох нийгмийн хөгжлийн үйл явцыг тодорхойлон хэлэлцэхэд голлон анхаарсан байх
Дескриптив социологийн эсрэг утга	Дескриптив социологиос ялгаатай, хэм хэмжээг зааварласан агуулгатай байх

Судалгааны хэрэглэгдэхүүнийг хоёр бүлэгт багцлан фремвок матриц үүсгэн, үр дүнг тайлбарлав. Эдгээр алхмыг фремвок анализийн процедурын (Gale, Heath,

Cameron, Rashid, & Redwood, 2013) дагуу хийж гүйцэтгэлээ. Нэгтгэсэн өгөгдлийг боловсруулахдаа NVivo 11 Плас (NVivo 11 Plus) программыг ашиглав.

Удиртгал

Нийгмийн үзэгдэл, үйл явцыг түүхийн материализмын үүднээс л шүүн шинжилдэг хандлагыг өөрчлөх хэрэгцээ 1990 оны үйл явдлаар нөхцөлдөж, үүнээс тав орчим жилийн дараа нийгмийн философийн бусад чиглэлийн үзэл баримтлалыг тусгасан анхны бүтээл, судалгааны үр дүнгүүд хэвлэгдэж эхэлжээ. Нийгмийг судлахдаа түүх, улс төр, эдийн засаг, социологи, хүн ам зүй, ёс зүй, гоо зүй, эрх зүй гэх мэт олон салбарын үүднээс тал бүрээс нь судалж болно. Эдгээр салбар ухаантай нягт холбоотой хэдий ч нийгмийн философи бол нийгмийг бүхлээр нь, бүрэлдэхүүн бүх хэсгийн харилцан хамаарлын нэгдмэл тогтолцоонд нь судлахыг зорьдог онцлогтой. Гэвч нийгмийн философи өнөөдөр тодорхой бус хил хязгаар бүхий салбар (Petersen, 2012) болжээ. Түүнд нийгмийг судалдаг философийн бүрэлдэхүүн гэдгээс эхлээд нийгмийн тогтолцооны бүтэц, функц, нийгмийн нэгдэл, дэвшил, өөрчлөлт, задралд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг танин мэдэгч, нийгмийн гэмт хэрэг, хүүхдийн хөдөлмөр, хүйсийн ялгавартай байдал, шударга бус, тэгш бус байдал зэрэг нийгмийн эмгэг зүйн шалтгааныг олж илрүүлэгч арга ажиллагаа, шинжлэх ухаан, технологийн хүний нийгэмд үзүүлж буй нөлөөллийг тусган эргэцүүлэгч, нийтлэг сайн сайхан, аз жаргал, энх тайван, аюулгүй байдал, шударга ёс, эрх чөлөө зэрэг нийгмийн үнэт зүйлийг тодорхойлогч, шашин шүтлэг, гэр бүл, гэрлэлт зэрэг нийгмийн уламжлалт институцүүдийг шүүн шинжлэгч салбар ухаан гэх хүртэл олон янзын утга агуулагдаж байна. Судлагдахууны хил хязгаарын тодорхой бус байдал монголын нийгмийн философийн талбар ч мөн адил илэрч байна.

Формациас деформаци хүртэл

Монголын нийгмийг философийн үүднээс судалсан бүтээлүүдэд дэвшүүлсэн зорилго, зорилтуудыг хураангуйлан авч үзвэл дараах маягтай байна. Үүнд, нийгмийн бүрэлдэхүүн хэсгийн хөгжих, оршин тогтнох зүй тогтлыг тайлбарлах (Хавх, 1997), нүүдэлчдийн нийгмийг задлан шинжлэх (Гантөмөр, 1997), нүүдлийн ба суурин соёл иргэншлийн харилцан нөлөөллийн үүднээс Монголын нийгмийг авч үзэх (Ганхуяг, 1998), Монголд нээлттэй нийгмийн санаа тогтносон үйл явц (Лхам, 1999), XX зууны монголын нийгмийн оюун санааны амьдралд гарсан өөрчлөлтийг судлах (Эрдэнэтунгалаг, 1999), нийгмийн тухай философид интеграль чиглэлийн онол, арга зүйн зарим асуудлыг боловсруулах (Гомбосүрэн, 1999), иргэншлийн болон формацийн онолын уулзвар зааг дээр монголын нийгэм, иргэншлийн бодит байдлыг задлан шинжлэх (Чулуунбаатар, 1999), Монголын бодит байдал, цаашдын хандлагыг үнэлэхэд чухал арга зүйн тохиромжтой үндэслэл боловсруулах (Эрдэнэбаяр, 2000), Монголын нийгмийн гүн ухаан нь өөрийн гэсэн түгээмэл арга зүйтэй гэдгийг харуулах (Хавх, 2000), аж үйлдвэржсэний дараах нийгмийн баримтлал нийгмийн практикт хэрхэн холбогдож буйг судлах (Батбаяр, 2013) орчин үеийн глобаль асуудлуудыг гуманизмын байр сууринаас шийдвэрлэхэд нийгмийн хөгжлийн эрч хүчийг алдагдуулж буй деформацийн механизмын үйлчлэлийг тодорхойлох (Ганболд, 2013), Монголын хөгжлийн бодлогын философийг боловсруулахад хувь нэмэр оруулах (Даш-Ёндон, 2014), иргэний нийгмийн төлөвшил, хөгжлийн төлөв байдал, ололт амжилт, туршлага, сургамжийг нэгтгэн шинжлэх (ФСЭХ, 2014), Монголыг хөгжүүлэх бодлогын нэгдсэн онол-философи гэж байх ёстойг үндэслэх (Даш-Ёндон, 2017), Монгол нийгмийг философийн үүднээс судлах (Дашпүрэв, 2017) зэрэг зорилго, зорилтыг дэвшүүлжээ.

Эдгээр нь хөгжлийн зүй тогтлыг тайлбарлах гэдгээс эхлээд формаци,

иргэншлийн онолын үүднээс монголын нийгмийг судлах, нээлттэй нийгэм, иргэний нийгмийн төлөвшил, хөгжлийг шинжлэх, нийгмийн судалгаа, хөгжлийн онол, арга зүй боловсруулах, нийгмийн зарим үзэл баримтлалын практик илрэлийг мөшгөх, нийгмийн хөгжлийг алдагдуулдаг деформацийг тодорхойлох, монголын нийгмийн хөгжлийн бодлогын философи боловсруулах хүртэл өргөн хүрээг хамарч байна.

Үүнийг цааш нь нарийвчилж үзвэл нийгмийн улс төрийн байгуулал, нийгмийн ухамсар, түүнээс гадна мөн түүхэнд ард олон, суут хүмүүсийн гүйцэтгэх үүрэг, нийгмийн хийгээд соёл иргэншлийн хувьсгал зэргийг авч үзэх (Хавх, 1997), орчин үеийн нийгмийн шинжилгээний шинэ арга зүй, ялангуяа соёл иргэншлийн болон формацийн хандлагаар нийгмийг шинжилж, ардчилсан өөрчлөлтийг гүнзгийрүүлэх явцад хөгжлийн зохистой хувилбарыг олоход тус дөхөм болох зарим асуудлыг нийгэм гүн ухааны үүднээс судлах (Гантөмөр, 1997), нийгэм, түүхийн философи сургаалыг боловсруулсан арга зарчмын тоймлох, нүүдлийн ба суурин соёл иргэншлийн харилцаа холбоог судлан тодорхойлох (Ганхуяг, 1998), нээлттэй нийгмийн санаа үүссэн логикийг илрүүлэх, нээлттэй ба хаалттай нийгмийн үндсэн шинжүүдийг харьцуулах (Лхам, 1999), нийгмийн тухай философид харьцангуй бие даасан интеграль хувилбарын эхлэлийг тавих (Гомбосүрэн, 1999), нийгмийн буюу иргэншлийн хөгжлийн хэлбэр, тодорхойлогч хүчийг авч үздэг XIX-XX зууны зарим сонгодог онолын баримтлалыг харьцуулан шинжлэх (Эрдэнэбаяр, 2000), орчин үеийн судалгааны эргэлтэд байгаа аж үйлдвэржсэний дараах нийгэм, супер аж үйлдвэржсэн нийгэм, мэдээллийн нийгмийн баримтлалын нийтлэг болон ялгаатай арга зүйн үндэслэл, түүний даяар шинжийг тодорхойлох (Батбаяр, 2013), улс орныхоо тусгаар тогтнолыг баттай хамгаалах онол-философийг боловсруулахад сэдэл өгөх (Даш-Ёндон, 2014), иргэний нийгэм байгуулах явцад гарч буй хүндрэл бэрхшээл, тулгамдсан асуудлуудыг судлан тодруулах, иргэний нийгмийн төлөвшлийн цаашдын чиг хандлагын талаар санаа бодлоо илэрхийлэх, иргэний нийгмийг цогцлуулан хөгжүүлэхэд учирч буй бэрхшээлийг хэрхэн шийдвэрлэх арга замыг шинжлэх (ФСЭХ, 2014) гэх мэтээр дэлгэрүүлж болно.

Нэгэн сэдэвт бүтээлүүдийн хувьд монголын нийгмийг судлах, тайлбарлахад тулгуур болох онол, арга зүй, философи бий болгохыг голчлон зорилго болгосон бол докторын дипломын ажлуудад формацийн онолыг иргэншлийн онолтой хослуулах замаар нийгмийн бүтцийг тайлбарлах, иргэний нийгэм бүрэлдэх, орчин үежих, аж үйлдвэржих зэрэг үйл явц, деформацийн үүднээс монголын нийгмийг тайлбарлах зэрэг зорилгыг гол болгожээ.

Арга зүйн хайгуулд

Социалист дэглэмээс ардчилсан дэглэмд шилжсэн шилжилтийг дагаад нийгмийн шинжлэх ухаан, түүний онол, арга зүйн үндэс суурь болсон, монголын нийгмийн хөгжлийг тайлбарлахад төдийлөн нийцдэггүй байсан марксизм-ленинизмээс ангижрах шаардлага зүй ёсоор тулгарсан боловч өмнөх нийгмийн тогтолцоонд хэвшиж тогтсон хандлага, итгэл үнэмшлийн эрч тийм амархан сулраагүй нь тодорхой хуулийн утгаар ч жам ёсны үзэгдэл байв. Монголын нийгмийн өөрчлөлттэй зэрэгцэн нийгмийн хөгжлийг өөрөөр тайлбарлах арга зүйн эрэл хайгуул хийгдэж байсан боловч энэ нь марксизмын онолын үндэс болох Гегелийн гурвалын зарчимд тулгуурлах эсвэл формацийн үзэл баримтлалыг иргэншлийг тайлбарладаг үзэл баримтлал юмуу төв үзэлтэй хослуулахтай ихээхэн холбогдож байлаа. Энэ бүхэн нь нийгмийн философийн судалгааны арга зүйн хэсгээс тодорхой харагддаг.

Нийгмийн үзэгдэл, үйл явцыг авч үзэн тайлбарласан судалгааны ажлуудын арга,

аргачлалыг тоймлон үзэхэд зөрчилд нь буюу шүтэн барилдлагаанд нь авч үзэх зарчим, нэгдэл, тэмцэл буюу арга, билгийн шүтэлцэн барилдлагаа, арга, билгийн квадратын дагуу сэтгэх арга зүй, гурвалжныг ашиглан арга, билгийн тогтолцоог ойлгох арга зүй, төв, хүрээний үүднээс авч үзэх арга, арга билгийн графикийн дагуу сэтгэх арга зүй, гурвалын дагуу сэтгэх арга зүй, Гаусын тэнцвэрт тогтолцооны муруйн дагуу сэтгэх арга зүй, таван махбодоор сэтгэх арга: арга, билиг, эх, хүүгийн харьцаа, махбод хийгээд хөгжлийн улиран дэвших ахиц шат (Хавх, 1997), төв үзлийн үндсэн зарчим, шинжлэх ухааны танин мэдэхүйн түгээмэл зарчим (Гантөмөр, 1997), формаци, иргэншлийн онолын арга зүй (Ганхуяг, 1998), эртний Энэтхэгийн гүн ухааны нэрт төлөөлөгч, монголд үлэмж дэлгэрсэн төв үзлийн онолыг үндэслэгч Нагаржуна болон түүний залгамжлагчдын боловсруулсан хоосон чанарын сургаал, орчлон ертөнцийн үндэс язгуурыг танин мэдээд төв сэтгэж, төлөв үйлдэх, сэтгэлийн дотоод ариуслыг олох, аливаад өрөөсгөл талыг барьж туйлшрахаас зайлсхийж голч байх, зөрчилт олон талын шүтэн барилдах тэнцвэрийг олж суурилах зэрэг төв үзлийн үндсэн зарчмыг судалгаандаа тууштай баримтлахыг эрмэлзэхийн зэрэгцээ Өрнө, Дорнын гүн ухааны түүхээр шалгаран боловсорсон диалектикийн үндсэн зарчмууд, орчин үеийн нийгмийн танин мэдэхүйд ч чадварлаг ажиллаж буй шинжлэх ухааны танин мэдэхүйн түгээмэл зарчим (Чулуунбаатар, 1999), жишилт, экстраполяци, загварчлал, бүтэцлэх, материалист, идеалист (тухайлбал феноменологи), скептик (тухайлбал фальсификатив), индуктив зэрэг арга ба арга зүйн хандлагуудыг (Гомбосүрэн, 1999), рациональ шүүмжлэл, анархист эпистемологи (Лхам, 1999), түүхэн ба логик арга (Эрдэнэтунгалаг, 1999; Эрдэнэбаяр, 2000; Гомбосүрэн, 1999; Чулуунбаатар, 1999), харьцуулах, этнометодологийн арга (Эрдэнэтунгалаг, 1999), жишилт, индукци, дедукци (Эрдэнэбаяр, 2000), түүхэн харьцуулалт, сүлжээний хандлага, шүүмжлэлт болон тайлбарлалын арга зүй (Батбаяр, 2013), герменевтик арга зүй, прагматик үзэл баримтлал, судалгааны ерөнхий аргууд болон баримт бичиг судлах арга, түүхэн зарчим, нийгмийн үйл явцыг үндэслэхүйн (интерпретаци) парадигмыг механизмчлах хандлагатай хослуулах (Ганболд, 2013), нийгмийн философийн модернист урсгалын байр сууринаас аналитик аргыг хэрэглэх (Дашпүрэв, 2017), юмс үзэгдэл шүтэн барилдахуйн онол, танин мэдэхүйн диалектик, түүхчлэл-түүхийн философийн зарчим, судлагдахууныг орон зай, цаг хугацааны дотор хөдөлгөөнд нь авч харьцуулах, жиших, нотлох, төсөөлөх, асуудал дэвшүүлэх (Даш-Ёндон, 2017) аргыг ашиглажээ.

Судалгааны арга зүйн хэсэгт шүтэн барилдлага, формаци, иргэншлийн онолын арга, экстраполяци, загварчлал, бүтэцлэх, сүлжээний хандлага, рациональ шүүмжлэл, анархист эпистемологи, этнометодологийн арга, аналитик, герменевтик, прагматик арга, баримт бичиг судлах арга, жишилт, индукци, дедукци, харьцуулалт, түүхэн ба логик арга зэргийг ашиглана хэмээн илэрхийлэх боловч эдгээрийг хэрхэн ашиглах алхам, үр дүнг хэрхэн үнэлэх аргачлалыг тайлбарлахгүй зөвхөн тоочин дурдсан байдал түгээмэл ажиглагдав. Түүнээс гадна эдгээрийн дийлэнх нь танин мэдэхүйн түгээмэл арга буюу аль ч талбарын судалгаанд өргөн хэрэглэгддэг арга учраас монголын нийгмийн философийн судалгаа нь судлагдахууныг шинээр харах, үнэлэх, тайлбарлах өвөрмөц арга зүйгээр дутагдаж байна гэж хэлж болно.

Нийгмийн философийн талбарт шинэ сэдвийг танилцуулсан нь

Германы философич А.Хоннетиин тэмдэглэснээр нийгмийн философи нь Герман хэлт ертөнцөд хачин жигтэй салбар болж доройтохын ирмэг дээр байгаа бол Англи-Саксон улсуудад түүний онолын талбарын хязгаарлалт нь түүнийг улс төрийн философийн дэд салбар болгож, бие даасан ямар ч шинжийг ахиж хэзээ

ч олж чадахааргүй болтол тэгж их хувиргажээ (Honneth, 2007). Зарим толь бичигт тайлбарласанчлан нийгмийн философи нь улс төрийн норматив философийн доторх хязгаарлагдмал талбартай (Bunnin & Yu, 2004) ихээхэн давхацдаг. Эндээс улс төрийн философи нь бидний ярилцан буй сэдэвтэй ямар их холбоотой байхыг олж харж болно. Гэвч энэхүү талбар нь монголын нийгмийн философийн судалгаанд 2000 он гартал төдий л танил биш байв. Харин *Орчин үеийн зүй ёсны онолууд хийгээд монголын бодит байдал* (Батчулуун, 2002), *Пост-коммунист нийгэм дэх төр иргэний харилцаа* (Батчулуун, 2003) гэсэн бүтээлүүд хэвлэгдэн гарч, зүй ёсны онол, арга зүй хийгээд улс төрийн философийн асуудлыг монголын нийгмийн философийн талбарт танилцуулсан юм.

Уг бүтээлд “justice” гэсэн ойлголтыг тайлбарлан, үүнд шударга ёс гэсэн ойлголт төдийгүй хуульт ёс, хүнлэг ёс, журамт ёс гэсэн ойлголтууд бүгд багтаж байгааг онцлон, хуваарилалтын зүй ёс, хуулийн зүй ёс, засварлах зүй ёсны ангиллыг танилцуулж, философийн түүхэнд зүй ёсны асуудал хэрхэн тусч байсныг Платон, Аристотель, библийн агуулга, Хоббс, Локк, Руссо, Милль нарын үзлээр дамжуулан үзүүлжээ. Мөн Ж.Раулс, Р.Нозик, А.Мак-Интайр, О.Онейлийн зүй ёсны онолын агуулгыг тайлбарлаж, зүй ёс, тэгш байдал гэх мэт ойлголтууд нь Монголд хэрхэн илрэлээ олж буйг (Батчулуун, 2002) хэлэлцжээ. Мөн улс төрийн философийн тухайд төргүй байх, төрийн хүчирхийлэгч үүргээс аль болох зайлсхийх гэсэн үзэл онол, төр хэрхэн бий болдог, түүнийг хүлээн зөвшөөрнө гэж юу болохыг тайлбарлах, коммунист нийгэмд шилжих зайлшгүй шат болох социализмын үед төр нь диктатурын хэлбэрээр байх ёстой, төрийн үндсэн зорилго нь ангийн ялгааг устгах тул хамгийн харгис, хатуу шинжтэй байхаас өөр аргагүй, хамгийн том халхавч нь ард түмний төр гэсэн үг бөгөөд ийм халхавч доор хүний амьдралын бүхий л хүрээнд нэвтэрч, зааж зааварлан, хянаж байдаг, хүнийг хамгийн аймшигтайгаар дарамталдаг, хүнийсгэгдсэн цагдаажсан төр үүсдэг, энэ төрийн нэг онцлог бол дангаар ноёрхогч коммунист намаас бүрэн хараат байна, 1924-1990 оны хооронд тогтож байсан засаглал нь үндсэндээ янз бүрийн нэр хаягтай болж үүсэл, хөгжил, хувирлын янз бүрийн шатыг дамжсан коммунист төр байв, энэ үеэс хүний эрхийг зөрчих, олноор түрээ барих, ард түмэн гэсэн нэрээр ухаалаг цөөнхийг дарамтлах, хувийн өмчид халдах, жирийн иргэнийг асар том төрийн нэгэн шүд, хэрэгсэл болгон ашиглах явдал гарах болж, хий хоосон гүтгэлэг, хардлагаар үй олон хүнийг баривчлан тамлан зовоож, хороож, хөрөнгө чинээтэй, боловсролтой хүмүүст хамгийн халгаатай төр байв, сэтгэн бодох, бодол санаагаа илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, ая тухтай орчинд ажиллах амьдрах, хувийн амьдралдаа хөндлөнгийн оролцоогүй байх, шилжин суурьших гэх мэт олон эрх чөлөөг хөсөрдүүлж байв, ухамсарт, чөлөөт иргэн, коммунист төр хоёр уг чанараараа бие биедээ зөрчилдөж байдаг үзэгдлүүд, төр бол муу зүйл, гэхдээ зайлшгүй хэрэгтэй (Батчулуун, 2003) болох тухай тайлбарлажээ. Энэ бүхэн нь монголын нийгмийн философийн талбарт шинэ онол арга зүйг танилцуулсан төдийгүй үүнээс хойш либерализм, зүй ёс, либертарианизмын тухай сэдвээр асуудлыг хэлэлцэх байдал нийгмийн ухааны бусад салбарт дэлгэрсэн гэж хэлж болно.

Агуулгын ерөнхий төрх

Нийгмийн философийн чиглэлээр докторын (PhD) зэрэг хамгаалсан ажлуудын агуулгыг тоймлон авч үзвэл дорно дахины нийгмийн байгууллын өвөрмөц онцлог, хөгжлийн зүй тогтол, нүүдэлчдийн нийгмийн байгууллын онцгой хэлбэр болох Монголын уламжлалт нийгэм (Гантөмөр, 1997), нүүдлийн ба суурин соёл иргэншлийн зүй тогтол, Монголын соёл иргэншлийн хөгжлийн онцлог, хэтийн төлөв (Ганхуяг, 1998), нийгмийн тухай философийн үндсэн сургаал ба нээлттэй нийгмийн тухай Попперийн

үзэл, нээлттэй нийгэм шилжих Попперийн онол арга зүйн үндэслэл, нээлттэй нийгэмд шилжих үйл явц ба орчин үеийн нийгмийн өөрчлөлтийн хандлага (Лхам, 1999), нийгмийн модернизацийн үйл явцыг авч үзэх онол-арга зүйн үндэслэл, монголын нийгмийн оюун санааны модернизацийн үе шат, онцлог, хандлага (Эрдэнэтунгалаг, 1999), нийгмийн хөгжлийн хөдөлгөгч хүчний тухай нийгмийн философийн онол, арга зүйн асуудал, нийгмийн хөгжилд материаллаг ба оюун санааны хүчин зүйлийн гүйцэтгэх үүрэг, нийгмийн хөгжлийн үе шатны тухай философийн зарим баримтлал, иргэншлүүдийн харилцан нөлөөллийн тухай нийгмийн философийн асуудлууд, иргэншлүүдийн харилцан нөлөөлөл, соёл, иргэншлийн харилцаа холбооны тухай Г.В.Ф.Гегель, О.Шпенглер нарын үзэл баримтлал, орчин үе (Эрдэнэбаяр, 2000), аж үйлдвэржсэний дараах нийгмийн тухай, мэдээллийн нийгмийн тухай үзэл баримтлал, тэдгээрийн эдүгээ үе дэх онол, практикт холбогдох байдал, Монголын өнөөгийн бодит байдлыг шинжлэхэд аж үйлдвэржсэний дараах болон мэдээллийн нийгмийн онолыг хэрэглэх боломж, практик үр дүн (Батбаяр, 2013), нийгмийн гуманитар хөгжил ба ХХ зууны нийгмийн деформаци, ХХ зууны нийгмийн хөгжил дэх дегуманизаци хандлага ба деформаци, өнөөгийн монголын нийгмийн хөгжлийн бодит байдал, хөгжлийн чиг хандлага (Ганболд, 2013) зэрэг нь гол сэдвийг бүрдүүлж байна.

Нийгмийн философийн чиглэлээрх диссертацийн дийлэнх буюу 78 гаруй хувийг салбар философийн асуудал, 18 орчим хувийг техно иргэншил, 4 орчим хувийг нийгмийн эмгэг зүйг хэлэлцсэн агуулга эзэлж байна.

Хүснэгт 2. Диссертацийн агуулгад зангилаа сэдвүүдийн эзлэх хувь

	A010	A013	A014	A016	A019	A020	A022
ДСЭУ ¹	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
НЭЗ ²	0%	0%	0%	0%	0%	0%	44.43%
ОТҮА ³	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
СФА ⁴	100%	100%	100%	30.4%	100%	100%	55.57%
ТИА ⁵	0%	0%	0%	67.41%	0%	0%	0%
УТФ ⁶	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
ФОНПШУХХ ⁷	0%	0%	0%	2.19%	0%	0%	0%
ХХНХХ ⁸	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Харин нийгмийн философийн чиглэлийн нэгэн сэдэвт ном бүтээлийн хувьд нийгмийн гүн ухааны ерөнхий онол, сургаалууд, формацийн онол, соёл иргэншлийн онолын тухай, нийгмийн гүн ухааны тусгай онол, сургаалууд, нийгмийн бүтэц, нийгмийн улс төрийн байгуулал, нийгмийн ухамсар, түүхэнд ард олон хийгээд нэг хүний гүйцэтгэх үүрэг, нийгэм, соёл иргэншлийн хувьсгалын тухай (Хавх, 1997), улс төр, эдийн засаг, хууль, түүх, соёлын мэдлэгтэй нийгмийн тухай философи хэрхэн холбогддог тухай, нийгэм хэмээх ойлголтын утга агуулга, нийгмийг танин мэдэхүйн гол гол арга, арга зүйн хандлага, нийгмийн амьдрал дахь эдийн засгийн хүрээний философи асуудал, нийгмийн харилцааны зарим философи асуудал, нийгмийн амьдрал дахь улс төрийн хүрээний зарим чухал онол, арга зүйн асуудал, оюун санааны зүйлийн философи (Гомбосүрэн, 1999), нийгмийн танин мэдэхүйн арга зүйн шинэ эрэл хайгуул, монголын нийгэм-иргэншлийн тогтолцооны формацийн ба иргэншлийн хамаарал, монголын нийгэм-иргэншлийн тогтолцооны ардчилсан өөрчлөлт, шилжилтийн үеийн нийгэм-иргэншлийн тогтолцоон дахь иргэний нийгмийн улс төрийн төлөвшил, монгол хүний хөгжлийн асуудал (Чулуунбаатар, 1999),

соёл иргэншлийн түүхэн хэлбэрүүдийн харилцан нөлөөлөл, монголчуудын соёл иргэншлийн хөгжилд дорно, өрнө, нүүдэл, суурьшлын учир холбогдол, монголын нийгмийг шинэчлэх гүн ухааны арга зүй, өрний хийгээд суурьшлын соёл иргэншил, монгол орны шинэчлэлт (Хавх, 2000), орчин үеийн зүй ёсны онолууд хийгээд монголын бодит байдал (Батчулуун, 2002), коммунист ба либерал нийгэм дэх төр, коммунист төр, түүний монгол дахь илрэл, либерал (зүй ёсны) нийгэм дэх төрийн асуудал, иргэн, хувь хүн, түүний эрх, эрх чөлөө, төр, иргэн хоёрын харилцаа, Монголын нийгэм дэх төр, иргэний харилцаа, Монголчуудын төрд хандах хандлага, түүхэн уламжлал, төр, иргэний харилцааг ойлгох дорнын сэтгэлгээний онцлог, төрийг үзэх “монгол үзэл”, төрөөс айх айдас, төрд хандах дорнын хандлага, монгол уламжлал зэрэгт хийсэн психоанализ (Батчулуун, 2003), монголын уламжлалт нийгмийн ахуйн онцлог, монголын нийгмийн хувьсгалт өөрчлөлт шинэчлэлт, социалист шат, Монгол улс олон ургалч бодлого, зах зээлийн эдийн засагт шилжсэн тухай (Дашпүрэв, 2005), Монголын нийгмийн өөрчлөлт, хөгжлийн бодлого, өөрчлөлтийн үйл явц, соёл иргэншлийн судалгаа, шинжлэх ухааны танин мэдэхүйн арга зүйн тухай (Чулуунбаатар, 2008), нийгмийн философийн тулгуур асуудлууд, либералчлал, ардчиллын тухай, ардчилсан төрийн хөгжлийн зарим чухал асуудал, ардчилсан шинэчлэлт ба иргэдийн оюун санааны амьдрал (Чулуунжав, 2013), нийгмийг танин мэдэхэд Г.В.Ф.Гегель, К.Марксын нийгмийн философийн утга холбогдол, сэтгэлгээний шинэчлэл ба нийгмийн өөрчлөлт, монголын хөгжлийн онолын асуудал (Даш-Ёндон, 2014), иргэний нийгмийн хөгжлийн философи утга, иргэний нийгэм ба улс төр, иргэний нийгмийн төлөвшлийн эрх зүйн орчин (ФСЭХ, 2014), монгол оршихуй, монгол нийгмийн бүтэц, байгуулалт, монгол төр, монголчуудын эд баялаг, өмч хөрөнгө, капитализм, монгол соёл, монгол иргэншил, монгол ухаан, монгол нийгмийн хөгжлийн философийн асуудал (Дашпүрэв, 2017), хөгжлийн тухай онол-философийн гол санаа, монголын хөгжихүйн бодлого боловсруулахад харгалзах практикийн зарим асуудал, улс төр, ёс суртахуун, хууль зүйн нэгдлийн асуудал, мал аж ахуй, газар тариалан, уул уурхай эрхлэлтийн нэгдэл, хүмүүний үйлдлийн үүрэг хариуцлагын учир холбогдол, иргэдийн боловсрол, хүмүүжлийн асуудал, монгол хүний чин хүслэн, үндэсний бахархал (Даш-Ёндон, 2017) зэрэг агуулга үндсэн сэдвийг бүрдүүлж байна.

Энэ чиглэлийн нэгэн сэдэвт бүтээлүүдийн 88 гаруй хувийг салбар философийн асуудал, 5 орчим хувийг оношилж тайлбарлах үйл ажиллагаа, 3 орчим хувийг улс төрийн философи, 2 гаруй хувийг хувь хүн, нийгэм хоорондын харилцаа, үүнээс үүдэх асуудал, 1 гаруй хувийг философийн онол, нийгмийн практик шинжлэх ухааны харилцаа, үлдсэн багахан хувийг нийгмийн эмгэг зүйг хэлэлцсэн агуулга эзэлжээ.

Хүснэгт 3. Нэгэн сэдэвт бүтээлүүдэд зангилаа сэдвийн эзлэх хувь

	B100	B101	B102	B103	B104	B105	B106	B107	B108	B109	B110	B111	B112
ДСЭ	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
НЭЗ	0.8%	0%	0%	0.61%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
ОТҮА	13.06%	0%	0%	0%	0%	0%	6.74%	1.45%	5.06%	0%	0%	42.19%	52.71%
СФА	78.15%	31.74%	84.93%	99.08%	100%	83.43%	76.84%	98.55%	94.94%	100%	80.98%	57.81%	47.29%
ТИА	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
УТФ	0%	33.53%	15.07%	0.31%	0%	0%	16.34%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

ФОНПШУХХ	7.99%	0%	0%	0%	0%	0%	0.08%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
ХХНХХ	0%	34.72%	0%	0%	0%	16.57%	0%	0%	0%	0%	19.02%	0%	0%

Нийгмийн философийн судалгаа, бүтээлийн дийлэнх агуулгыг социологи, улс төр, нийгмийн хөгжил, түүх, нийгмийн ухамсрын хэлбэр, боловсролын асуудал зэрэг салбар философийн бүх талбарыг хамарсан эргэцүүлэл, өгүүлэмж эзлэхийн хамт ихэнх судалгаа, бүтээлийн талаас илүү хувийг нийгмийн асуудлыг авч хэлэлцсэн онол, арга зүйн баримтлалыг тайлбарлах, таниулах түүхэн судалгаа бүрдүүлж байна. Тухайлбал, Г.В.Ф.Гегель, О.Шпенглер, К.Маркс, К.Поппер, Д.Белл нарын төлөөлөгчдөөс гадна төв үзэл, гуманитар хөгжлийн үзэл баримтлал, либерализм, зүй ёсны онол, өрнө, дорнын сэтгэлгээнд нийгмийг авч үзсэн түүхэн тойм зэргийг энд дурдаж болно. Нийгмийн философийн талбарыг бүрхэг болгож байгаа бас нэг хүчин зүйл нь уг талбарын судалгаа нийгмийн тодорхой ухааны судалгаанаас ялгарахгүй байгаад оршино. Энд монголын геополитик, иргэний нийгмийн хөгжлийн асуудал, ардчилал намуудын төлөвшил, сонгууль иргэдийн улс төрийн оролцоо, төрийн зохион байгуулалт, тогтолцоо, хөгжил, хууль цааз зэрэг улс төрийн асуудал, монголчуудын орчин үежиж байгаа байдал, уламжлалт нийгмийн онцлог, эрхлэх аж ахуй, нүүдлийн ба суурин иргэншлийн түүх, иргэний, нээлттэй, ардчилсан нийгэм бүрэлдэж буй үйл явц, эдийн засаг, улс төр, нийгмийн салбарт болж буй шинэчлэл, өөрчлөлтийн үйл явдал тэргүүт түүхийн асуудал, хүн амын бүтэц, анги, нийгмийн давхраа, монгол хүний онцлох шинж, нийгмийн бүтэц, ёс суртахууны төлөв байдал, хүмүүсийн хандлага, үнэт зүйлс, нийгмийн шинэчлэлийн эерэг, сөрөг үр дагавар зэрэг социологийн асуудал, монголын нийгмийн ухамсарт гарч байгаа өөрчлөлт, хувь хүний хөгжил, боловсрол, ёс зүй, шашин, түүх, эдийн засаг, эрх зүй, улс төр, экологийн ухамсарт гарч байгаа өөрчлөлт, оюуны ертөнцийн шинэтгэл зэрэг нийгмийн ухамсрын бүхий л хэлбэрүүдэд хамаарах асуудал хөндөгдөж байна.

Харин хувь хүн, нийгэм хоорондын харилцааны тухайд социалист системд иргэн нь төрийн харъяа албат, ямар нэг хариуцлага байхгүй, нам, төр, хамт олон, нийгэмд бүгдийг даатгана, төр хүмүүсийн амьдралыг бүрэн хянаана, нийт хүн төрөлхтний үнэт зүйлийг анги, нийгмийн эрх ашигт үндэслэгдсэн ёс суртахуунаар орлодог, төрөөс тогтоосон тунгаар иргэнд тодорхой эрх олгоно, гэхдээ иргэний үүргийг голлоно, харин иргэн төр хоёрыг адил, тэгш эрхтэй субъектүүд гэж үздэг, хүний эрх, эрх чөлөөг анх удаа тунхагласан, олон намын тогтолцоо бүхий парламентын засаглалтай бүгд найрамдах улсад чөлөөт иргэн-өмчлөгч, хариуцлагаа өөртөө хүлээн авах чадалтай хувь хүн, төр нь дэг журмыг л хангах үүрэгтэй, хүний эрхийн тухайд эхнийх нь нөгөө нь хүний эрх төрийн эрхээс давамгайлах, хувь хүн өөрийн үзэмжээр үйл ажиллагаа эрхлэх, хүний эрхийг төрөөс тогтоох биш, харин хүн төрсөн цагаас эхлэн эрхээ эдлэх жам ёсны зүйл гэж үзэх (Батчулуун, 2003) тухай агуулга хөндөгджээ. Мөн нийгмийн гүн ухаанд энэ асуудалтай холбогдуулан хүн, хувь хүн, бие хүн, суут хүмүүс, ард олон гэсэн ойлголтуудын агуулга, тэдгээрийн нийгэмд гүйцэтгэх үүргийг нэгийг нь нөгөөтэй нь холбон авч үздэг (Хавх, 1997) хэмээгээд дээрх ойлголтуудыг тайлбарлах, түүнчлэн хүн зөвхөн байгальтай төдийгүй нийгмийн орчинтой зохицох, түүнийг өөрчлөх замаар соёлыг бий болгож түүхээ бүтээж ирсэн (Хавх, 2000) тул хүнийг соёл иргэншилтэй холбон тайлбарласан нь бий.

Философийн онол, нийгмийн практик шинжлэх ухаан хоорондын харилцааны хувьд улс төр, эдийн засаг, хууль, түүх, соёл судлал, социологи зэрэгтэй нийгмийн

философи хэрхэн холбогдох холбоо хамаарлыг тайлбарлах (Гомбосүрэн, 1999), орчин үеийн нийгэм судлалын болон нийгмийн шинжлэх ухаанд өргөн хэрэглэгдэж байгаа үзэл, онолын арга зүйг баримтлан монгол нийгэм, түүний өөрчлөлт ба шинэчлэлтийн үйл явцад анализ хийх (Дашпүрэв, 2017), нийгмийг танин мэдэх нь дан ганц онолын зорилготой биш, бас практикийн зорилготой, мэдлэгийг практикт хэрэгжүүлэхдээ зайлшгүй үзэгдлийн талаар олж мэдсэн үнэнийг байгаа санаагаар нь биелүүлэх, гүйцэлдүүлэх эсвэл сөрөг үзэгдлүүдийн тухай олж мэдсэн үнэнийг түүнээс зайлсхийх, “мууг” хаах, газар авхуулахгүй байх зорилгод ашиглах хоёр замаар ашиглах хэрэгтэй, ингэхдээ дунджийн онол сэтгэлгээгээр хөгжлийн бодлогоо тодорхойлох (Даш-Ёндон, 2014) тухай өгүүлжээ.

Улс төрийн философийн тухайд коммунист төрийн тухай, тэрээр хүний эрх чөлөөг хэрхэн хөсөрдүүлдэг тухай (Батчулуун, 2003), зүй ёсыг монголчууд хэрхэн төсөөлдөг (Батчулуун, 2002) тухай дурдсан агуулгаас гадна монгол төрийн бүрэн эрхт байдлын үзэл баримтлал (Дашпүрэв, 2017), нийгмийн шударга ёсны тухай (Гомбосүрэн, 1999), нээлттэй нийгэм (Лхам, 1999), иргэний нийгмийн бүтэц, төлөвшил (Чулуунбаатар, 1999; Чулуунбаатар, 2008; ФСЭХ, 2014; Дашпүрэв, 2017; Чулуунжав, 2013) зэргийн талаар өгүүлжээ.

Нийгмийн эмгэг зүйг хэлэлцсэн үйл ажиллагааны тухайд хариуцлагагүй засаглалын нийгмийн хор уршиг, эдийн засгийн, улс төрийн амьдралын хүрээний деформаци болон авлига нийгмийг хэрхэн деформацид оруулдаг шалтгаан (Ганболд, 2013), авлигалын хор уршиг, нийгмийн хоцрогдол (Даш-Ёндон, 2014), монголын улс төрчдийн эмгэнэлт шинж, монголын шинжлэх ухаан, дээд боловсролын эмгэнэлт шинжийг (Чулуунжав, 2013) хэлэлцсэн агуулгыг онцолж болохоор байна.

Техно иргэншлийн асуудал нь мэдээллийн сүлжээний тэгш эрхийн зарчимтай холбоотойгоор төвлөрөл саарч, зөрчилдөөн буурч, мэдээллийн нөлөө өсөж, хөдөлмөрийн хэлбэр өөрчлөгдөж, үндэсний мэдээллийн нөөц, иргэн-төрийн холбоо хангагдан олон нийтийн санаа бодол гол үүрэгтэй болж, эрүүл мэнд, шинжлэх ухаан, боловсролын хөгжил чанарын шинэ төвшинд хүрч, мэдлэгийн зах зээл бүрэлдэн, мэдээллийн боловсруулалт, мэдээллийн дэд бүтцийн өрсөлдөх чадвар нэмэгдэж, мэдээллийн технологийн бүх хэрэгсэл соёлыг залах болсон зэрэг нийтлэг өөрчлөлт нийгэмд ажиглагдаж буй тухай, түүнчлэн мэдээлэлжсэн нийгмийн философи зарчимд ил тод, хэрэглэхэд хялбар, энгийн, орон зай, цаг хугацаа, хөрөнгө, хүчийг хэмнэсэн шуурхай, өрсөлдөөнийг хангасан, зохион байгуулалтын оновчтой инженерийн механизмыг бий болгох зэрэг хамаарахаас гадна хувийн хөрөнгө оруулалт, дэмжсэн, нээлттэй, оюуны үйлдвэрлэл, нөү-хауг дэмжсэн, мэдээллийн тархалтад суурилсан эдийн засгийн даяар шинэ санаа, сонгох эрх, мэдээллийн үйлдвэрлэлийн шинэ арга, технологи, түүний компьютергүй, утасгүй хэлбэр, хүн техникт бус техник хүний хэрэглээнд дасан зохицох зэрэг тусгай зарчмыг шаардаж, шинээр тулгарч буй ёс зүйн (Батбаяр, 2013) тухай агуулгыг хамарч байна.

Эдгээрээс гадна цаг үеэ оношилж тайлбарласан агуулга багагүй байна. Үүнд туйлширсан капитализм, туйлширсан социализмаас ангижирсан дундаж зам хэрэгтэй байгаа тухай, одоогийн нийгэм нь эдэд идэгдсэн соёлжилтод залгигдсан, худал хуурмаг явдал, булхай луйвраар тодорхойлогдсон, хэсэг бүлэг агаад ангиудын хоорондын талцлаар, баян агаад ядуугийн талцлаар, улс төрийн талцлаар, ухаан агаад мунхаглалын талцлаар, сүр хүч агаад сул доройгийн талцлаар, хөгжил агаад хоцрогдлын талцлаар болон өөр бусад олон үзэгдлийн талцлаар тодорхойлогдсон тухай, монголчууд бид оршин тогтнохын төлөө, тэгэхлээр хөгжихийн төлөө, ингэхлээр, үндэсний аюулгүй байдал, улс орныхоо тусгаар тогтнолыг бүх талаар хамгаалан

бататгахын төлөө тодорхой ямар бодлого баримтлах ёстойгоо боловсруулах, бидний оюун сэтгэхүйн амьдрал улс орноо хөгжүүлэх бодит шаардлагаас хоцорчхоод байгаа тухай (Даш-Ёндон, 2014), өнөөгийн монголын нийгэмд учирч бүхий гаднын түрэлтүүд тухайлбал хөрш зэргэлдээ хятад их гүрний зүгээс учирч болзошгүй демографийн түрэлтийн үйл явц, XXI зууны эхнээс хийгдэж байгаа эдийн засгийн террор, өнөөгийн нийгмийн жирийн амьдралын давалгаан дунд сэлж яваа бодь хүний оюуны ертөнцөд “мөнгө хийх”, “зах зээл бараадах”, “ганзаганд явах”, “чадаж байгаа юманд арга байхгүй”, “бизнес” зэрэг үнэлэмжийн хандлагууд илүү ойлгомжтой бөгөөд утгаа ердийн хүмүүсийн оюуны ертөнцөд илүү прагматик байр сууринд шилжиж байгаа, өөрийн эрх ашиг, сонирхол, хэрэгцээг илүү чухалчлах нь өнөөгийн нийгмийн тогтолцоонд хэвийн үзэгдэл болж байгаа, нийгмийн оюуны амьдралын үнэт зүйл үнэлэмж баримжаалал халагдан солигдож, өөрчлөгдөж байгаа нь олон түмний оюун санаа хоосорч байгаа хэрэг биш, харин бидний оюуны амьдралд өмнө нь ноёрхож агсан үзэл бодол оюуны философи маань өөрчлөгдөж өөр утга агуулгаар баяжиж байна, “төрөөс төрсөн тэрбумтнууд” гэдэг нийгмийн хамгийн баян давхаргынхан гарч ирсэн, хуульт ёсны хэрэгжилт ихээхэн буруу замаар явж байгааг монголд хуульт ёсны зарчим барууны орнуудын жишгээр тогтнож чадаагүй, мөн зүүний зарчмаар байсан тогтолцоо нь устаж алга болсон. Энэ салбар бол монголын капитализмын хамгийн сул, хамгийн муу үр дагаврыг нийгэмд авч ирэх хувь тавилантай болоод байна. Бүхэлдээ Монголын нийгмийн өөрчлөлт шинэчлэлтийн хоёр дахь хэв маяг болох капиталист модернизаци нь гүнзгий хямралын босгон дээр тулж ирээд байна, одоо бол луйвардаж, биеэ худалдаж, гадаадынханд нүүр тал олсон нэг хэсэг, нөгөө талд нь шоовдорлогдогсод байна, “экологийн террор”, хөрш зэргэлдээ хоёр их гүрний ашиг сонирхлын тодорхой “огтлолцол” (Дашпүрэв, 2017) байгаа агуулга багтана.

Мөн ардчилалд шилжих оролдлого нь нийгмийн капитал буюу нийгмийн сүлжээний хөгжилтэй холбоотой, улс төрийн нам, улс төрчдөд итгэх итгэл суларсан шиг Монголчууд бие биедээ итгэх нь буурсан (ФСЭХ, 2014) зэргээр нийгмийн капитал төдий л сайнгүй байгааг өгүүлжээ. Уудам их нутагт цөөн хүн ам нь таруу байршсаны улмаас эдийн засгийн өөрийгөө нөхөн үйлдвэрлэх дэд бүтцийг бүрдүүлэхэд бэрхшээлтэйн улмаас нэг хэсэгтээ гадаад ертөнцийн зээл тусламжид тулгуурлан нийгмийн өргөтгөсөн нөхөн үйлдвэрлэлийн тэнцвэрийг хангах шаардлагатай, туулж өнгөрүүлсэн түүхэн замнал нь таваарын үйлдвэрлэл, таваар-мөнгөний харилцааны хөгжлийн төвшинд ул мөрөө үлдээж, үндэсний нэгдмэл зах зээл бүрэлдэн тогтох үйл явц дуусаагүй, үйлдвэрлэх хүчний үлэмж дорой нөхцөлд эдийн засгийн хөгжлийн эрчимгүй хүчин зүйлд голчлон тулгуурлаж, хөгжлийн явцыг тооны үзүүлэлтийн өсөлтөөр үнэлж ирсэн нь үндэсний шинжлэх ухаан-техникийн чадавхад нөлөөлж дэлхий нийтийн тэргүүний ололтоос техник, технологийн бүхэл бүтэн үеэр хоцроход хүргэсэн (Чулуунбаатар, XX, XXI зууны зааг үеийн монгол дахь иргэний нийгмийн төлөвшил хөгжил, 1999) зэргээр тайлбарлажээ.

Дүгнэлт

Монгол дахь нийгмийн философийн судалгаа нь нийгмийн ухааны бусад салбарын судалгаанаас төдийлөн ялгарахгүй байна. Нийгмийн философийн судалгаанд монголын геополитик, иргэний нийгмийн хөгжлийн асуудал, ардчилал намуудын төлөвшил, сонгууль иргэдийн улс төрийн оролцоо, төрийн зохион байгуулалт, тогтолцоо, хөгжил, хууль цааз зэрэг улс төрийн асуудал, монголчуудын орчин үежиж байгаа байдал, уламжлалт нийгмийн онцлог, эрхлэх аж ахуй, нүүдлийн ба суурин иргэншлийн түүх, иргэний, нээлттэй, ардчилсан нийгэм бүрэлдэж буй үйл явц, эдийн засаг, улс төр, нийгмийн салбарт болж буй шинэчлэл, өөрчлөлтийн үйл

явдал тэргүүт түүхийн асуудал, хүн амын бүтэц, анги, нийгмийн давхраа, монгол хүний онцлох шинж, нийгмийн бүтэц, ёс суртахууны төлөв байдал, хүмүүсийн хандлага, үнэт зүйлс, нийгмийн шинэчлэлийн эерэг, сөрөг үр дагавар зэрэг социологийн асуудал, монголын нийгмийн ухамсарт гарч байгаа өөрчлөлт, хувь хүний хөгжил, боловсрол, ёс зүй, шашин, түүх, эдийн засаг, эрх зүй, улс төр, экологийн ухамсарт гарч байгаа өөрчлөлт, оюуны ертөнцийн шинэтгэл зэрэг нийгмийн ухамсрын бүхий л хэлбэрүүдэд хамаарах асуудал хөндөгдөж байгаа ч социологи, улс төр, угсаатны зүйн судалгаанаас юугаар ялгарах нь тодорхойгүй байна.

Монголын нийгмийн хөгжлийг тайлбарлах арга зүйн эрэл хайгуул нь формацийн онолыг иргэншлийн онол, төв үзэл зэрэгтэй хослуулах эсвэл ардчилсан нээлттэй болж, орчин үежиж, аж үйлдвэржсэний дараах нийгмийн шинж илэрч байгаа зэрэг үйл явдлын үүднээс нийгмийг шинжлэх, тодорхойлох, мөн дэлхийн түвшинд хэлэлцэж буй сүүлийн үеийн онол, арга зүйг нэвтрүүлэх чиглэлд өрнөж байна. Судалгааны арга зүйн хэсэгт түгээмэл ажиглагдсан зүйл нь аргыг хэрхэн ашиглах, үр дүнг хэрхэн үнэлэх алхмыг тайлбарлахгүй зөвхөн тоочин дурдахаас хэтрээгүй байна. Түүнчлэн судалгаа, бүтээлд ашигласан аргын дийлэнх нь танин мэдэхүйн түгээмэл арга буюу аль ч талбарын судалгаанд өргөн хэрэглэгддэг арга байгаа тул монголын нийгмийн философийн судалгаа нь нийгмийн ухааны бусад судалгаанаас төдийлөн ялгарахгүй байна.

Нийгмийн философийн чиглэлээрх диссертаци, нэгэн сэдэвт бүтээлүүдийн агуулгын дийлэнх хувийг салбар философийн асуудал эзэлж байна. Нийгмийн асуудлыг дэвшүүлж, түүнийг оношлож тайлбарлах, улс төрийн философийн сэдэв, нийгмийн эмгэг зүй, мэдээлэл, техник технологийн дэвшлээр хөндөгдөж байгаа нийгмийн асуудлын талаарх агуулга бага хувьтай байна.

Ном зүй

1. Батчулуун, Б. (2002). *Орчин үеийн зүй ёсны онолууд хийгээд монголын бодит байдал*. Улаанбаатар.
2. Батчулуун, Б. (2003). *Пост-коммунист нийгэм дэх төр иргэний харилцаа*. Улаанбаатар.
3. Батбаяр, Ц. (2013). *Аж үйлдвэржсэний дараах нийгмийн тухай үзэл баримтлалд хийсэн философи шинжилгээ*. Улаанбаатар: Диссертаци.
4. Ганхуяг, Ш. (1998). *Нүүдлийн ба соёл иргэншлийн харилцаа нөлөөллийн гүн ухааны судалгаа*. Улаанбаатар: Диссертаци.
5. Ганболд, Д. (2013). *XX зууны эцэс, XXI зууны эхэн үеийн нийгмийн гуминитар хөгжил ба деформацийн асуудал*. Улаанбаатар: Диссертаци.
6. Гантөмөр, Б. (1997). *Нүүдэлчдийн нийгмийн байгууллын хөгжлийн онцлог*. Улаанбаатар: Диссертаци.
7. Гомбосүрэн, Ц. (1999). *Нийгмийн тухай философийн интеграль (нэгтгэгч) хувилбарыг боловсруулах эхлэл*. Улаанбаатар: ШУ Хэвлэлийн “Эрдэм” компани.
8. Даш-Ёндон, Б. (2014). *Нийгмийг танихуй: Түүх-хөгжлийн философи*. Улаанбаатар: Сэлэнгэ пресс.
9. Даш-Ёндон, Б. (2017). *Монголын хөгжлийн философи*. Улаанбаатар: Соёмбо пресс.
10. Дашпүрэв, Д. (2005). *Монголын нийгмийн өөрчлөлт шинэчлэлтийн үе шатууд*. Улаанбаатар: Бемби сан.

10. Дашпүрэв, Д. (2017). *Монгол нийгэм (Философийн анализ)*. Улаанбаатар: Сэлэнгэ пресс.
11. Лхам, И. (1999). *К.Попперийн “Нээлттэй нийгэм”-ийн үзэл санаа ба нийгмийн ардчилсан үйл явц*. Улаанбаатар: Диссертаци.
12. ФСЭХ. (2014). *Монгол дахь иргэний нийгмийн төлөвшилийн философи, улс төр, эрх зүйн асуудал*. Улаанбаатар: Бемби сан.
13. Хавх, Н. (1997). *Нийгмийн гүн ухаан*. Улаанбаатар: Өнгөт хэвлэл.
14. Хавх, Н. (2000). *Монголын нийгмийн гүн ухаан*. Улаанбаатар: Өнгөт хэвлэл.
15. Чулуунбаатар, Г. (1999). *XX, XXI зууны зааг үеийн монгол дахь иргэний нийгмийн төлөвшил хөгжил*. Улаанбаатар: ФСЭХ.
16. Чулуунбаатар, Г. (2008). *XX-XXI зууны зааг үеийн монголын нийгэм, иргэншлийн өөрчлөлт*. Улаанбаатар: Сансудай.
17. Чулуунжав, Д. (2013). *Нийгмийн философи: Онол, туршилт, сургамж, шүүмж*. Улаанбаатар: Бемби сан.
18. Эрдэнэбаяр, Г. (2000). *Нийгмийн хөгжлийн талаарх философийн зарим сургаал, тэдгээрийн арга зүйн ач холбогдол*. Улаанбаатар: Диссертаци.
19. Эрдэнэтунгалаг, Н. (1999). *Монголын нийгмийн оюун санааны модернизацийн шинж төлөв хандлага*. Улаанбаатар: Диссертаци.

Англи хэл дээр

1. Bunnin, N., & Yu, J. (2004). *The Blackwell dictionary of Western philosophy*. Oxford: Blackwell publishing.
2. Gale, N. K., Heath, G., Cameron, E., Rashid, S., & Redwood, S. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. *BMC Medical Research Methodology*, 13(117). doi:10.1186/1471-2288-13-117
3. Honneth, A. (2007). Pathologies of the Social: The Past and Present of Social Philosophy. A. Honneth-Д, *Disrespect: The Normative Foundations of Critical Theory* (хуудсд. 3-48). Cambridge: Polity Press.
4. Horster, D. (2005). *Sozialphilosophie*. Leipzig: Reclam.
5. Petersen, J. (2012). Social Philosophy: A reconstructive or deconstructive discipline? *Philosophy and Social Criticism*, 38(6), 619-643

(Footnotes)

- 1 Дескриптив социологийн эсрэг утга
- 2 Нийгмийн эмгэг зүй
- 3 Оношлож тайлбарлах үйл ажиллагаа
- 4 Салбар философийн асуудал
- 5 Техно иргэншлийн асуудал
- 6 Улс төрийн философи
- 7 Философийн онол, нийгмийн практик шинжлэх ухаан хоорондын харилцаа
- 8 Хувь хүн, нийгэм хоорондын харилцаа